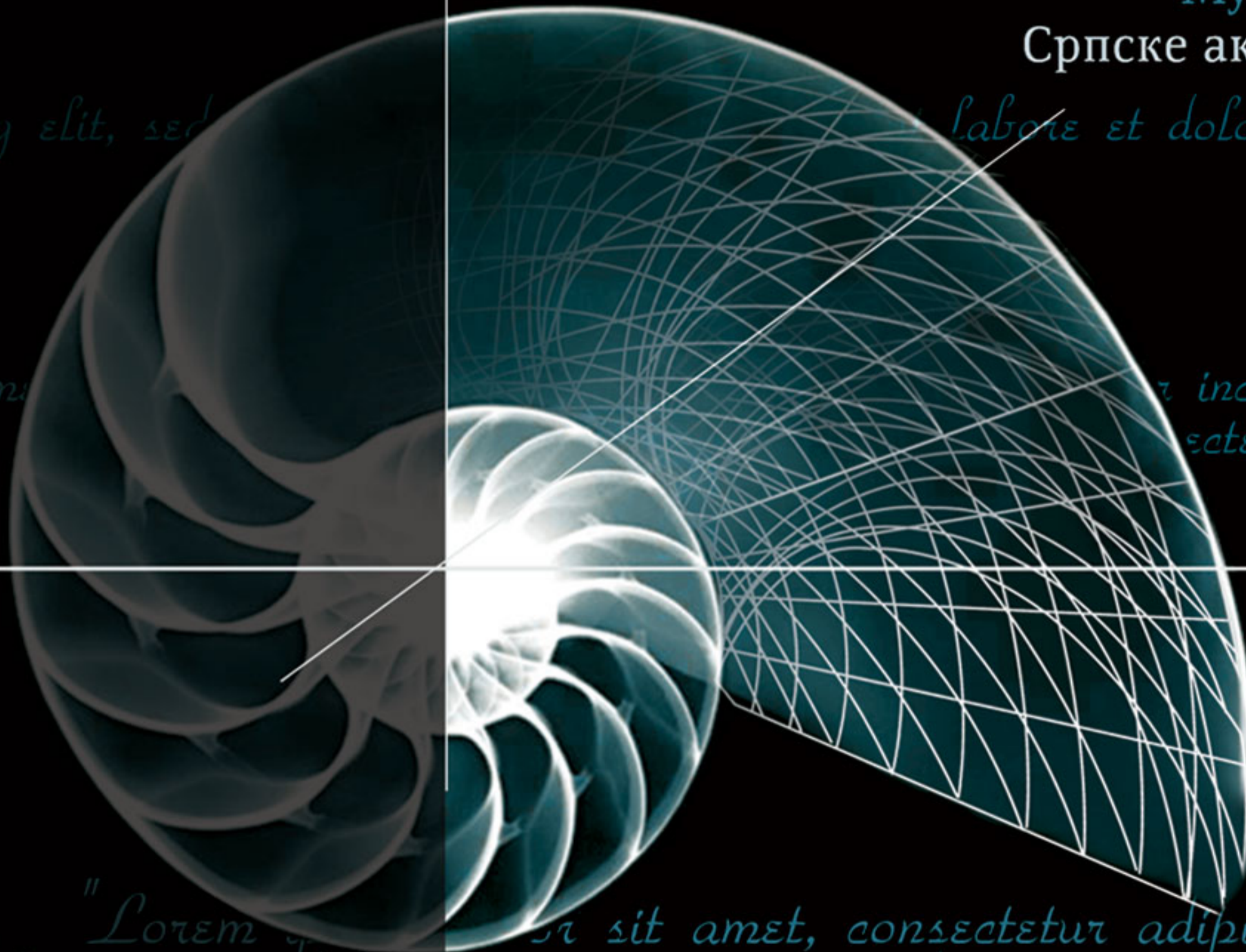

Музиколошки институт
Српске академије наука и уметности

ФОНОАРХИВ МУЗИКОЛОШКОГ ИНСТИТУТА САНУ:
ИСТОРИЈСКИ ЗВУЧНИ ЗАПИСИ У ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ

THE PHONOARCHIVE OF THE INSTITUTE OF MUSICOLOGY SASA:
HISTORICAL SOUND RECORDS IN DIGITAL ERA

ФОНОАРХИВ
МУЗИКОЛОШКОГ
ИНСТИТУТА САНУ:
ИСТОРИЈСКИ
ЗВУЧНИ ЗАПИСИ У
ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ

THE PHONOARCHIVE
OF THE INSTITUTE OF
MUSICOLOGY SASA:
HISTORICAL SOUND
RECORDS IN
DIGITAL ERA

ИСТОРИЈАТ САКУПЉАЊА ТЕРЕНСКИХ ЗВУЧНИХ ЗАПИСА ТРАДИЦИОНАЛНЕ МУЗИКЕ У МУЗИКОЛОШКОМ ИНСТИТУТУ САНУ

У оквиру првог плана рада за новоосновани Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, који је почетком 1949. године изложио тадашњи директор Петар Коњовић, као један од основних задатака на пољу истраживања музичког фолклора постављено је „збирање материјала и организовање рада на терену“.¹ Тако су се поред музикалија, писаних докумената, фотографија и других извора од важности за проучавање националне музичке прошлости у фондovima Института постепено сабирали и звучни материјали. Данас Институт поседује богату колекцију звучних издања (грамофонске плоче, касете и компакт дискови), теренских снимака традиционалне народне и црквене музике, снимака дела српских композитора XIX и XX века, разговора са композиторима, музичким писцима и ствараоцима. Од звучних издања по значају се издвајају колекција плоча на 78 обртаја и серије лонг плеј (LP) плоча (на 33 обртаја), које су објављиване под покровитељством Унеска (UNESCO): Музички атлас (Musical Atlas), Музички извори (Musical Sources) и антологије националних и етничких музичких традиција (An Anthology of...). Посебну вредност има збирка теренских снимака традиционалне фолклорне музике и српског народног црквеног појања. Ову збирку су током протеклих деценија стварали у првом реду стални сарадници Института, мањим делом спољни сарадници и страни, гостујући истраживачи, а збирка је обогаћивана и колекцијама-поклонима.²

¹ www.music.sanu.ac.rs/Dokumenta/PrviPlanRada.pdf

² Упор.: Ана Матовић, *Рукописне збирке народних мелодија у Музиколошком институту*, у: Стана Ђурић-Клајн (ур.), *Српска музика кроз векове*, Галерија САНУ, књ. 22, Београд 1973, 293-313; Jelena Jovanović, Rastko Jakovljević, "Challenges and Developments in Digitalization Project in the Institute of Musicology SASA", www.zti.hu/archivum/konferencija_2008/belgrade.pdf; Marija Dumnić, "Project 'Digitization and Catalogization of Phonoarchive of the Institute of Musicology SASA': Experiences and Perspectives", *Review of the National Center for Digitization* (17), Belgrade: Faculty of Mathematics, 2010, 39-44 (www.ncd.matf.bg.ac.rs/casopis/17/NCDD17039.pdf); Иста, "Urgent Ethnomusicology in Serbia: Phonoarchive of the Institute of Musicology of the Serbian Academy of Sciences and Arts", рад представљен на Трећем симпозијуму студијске групе за примењену етномузикологију Међународног савета за традиционалну музику (ICTM), ICTM - Cyprus Musicological Society, Никозија (Кипар), 18-22. април 2012.

Колекција теренских снимака традиционалне народне музике Музиколошког института садржи снимке практично са свих некадашњих југословенских простора, с тим што је највећи део из Србије. Осим српске, снимане су и традиције других етничитета, посебно у мултиетничким срединама на северу и југу Србије – у Војводини и на Косову и Метохији. Пажња је поклањана свим видовима музичке праксе: вокалној, инструменталној и вокалноинструменталној, а у оквиру њих – бројним фолклорним жанровима. У складу са савременом методологијом етномузиколошких теренских истраживања, која подразумева и снимање интервјуа са народним музичарима, у колекцији се налазе и снимци казивања о музици, о народној музичкој терминологији и социјалном контексту за који се музика везује. Овакви подаци раније су бележени у писаној форми, у теренским свескама истраживача, али је њихов звучни облик свакако потпунији и информативнији. Теренска истраживања често су рађена по систематском, географском принципу, те су обухватала и сеоске и градске средине одређеног подручја. Снимано је првенствено певање и свирање аматерских музичара, али и музицирање „полупрофесионалаца“ и „професионалаца“. Оваква грађа даје приближно реалан друштвени профил носилаца музичке традиције Србије. Снимања су рађена у различитим ситуацијама: у „аутентичном“ контексту, када се музика изводи у „основној“ функцији, али чешће у приликама организованим за истраживачке потребе – „индукованим“ ситуацијама. Осим тога, снимана су и концертна извођења – сабори, фестивали и друге прилике, када је традиционална музика извођена на сцени.

НАЈРАНИЈИ ЗВУЧНИ ЗАПИСИ МУЗИКЕ У СРБИЈИ: КОЛЕКЦИЈЕ ВОШТАНИХ ПЛОЧА И ЖИЧАНИХ КАЛЕМОВА

Аналитичке студије традиционалне духовне и световне музике какве су (образовани) музичари у Србији радили крајем XIX и почетком XX века биле су индикација озбиљнијих истраживачких интересовања, али је недостатак техничке опреме кључно и задуго ограничавао могућности рада у том правцу. Наиме, на значај снимања музике још 1906. указао је композитор, диригент и мелограф Стеван Стојановић Мокрањац. Свестан недостатака транскрипција које су у то време бројни записивачи слали Српској краљевској академији (данас Српска академија наука и уметности – САНУ), он је њеном Етнографском одбору поднео предлог за набавку фонографа – тада актуелног апарата за снимање звука.³

³ Видети: Оливера Младеновић, „Учешће Стевана Мокрањца у раду Српске краљевске академије наука“, у: М. Вукдраговић (ур.), *Зборник радова о Стевану Мокрањцу*; Одељење ликовне и музичке уметности САНУ, Београд, 1971, 196.

Нажалост, ова авангардна иницијатива јединог члана Академије, који је био музичар, није подржана. Питање набавке фонографа поново ће постати актуелно тек после Првог светског рата, и то у оквиру Етнографског музеја у Београду.

Као „добровољни кустос“, мелограф и композитор Коста П. Манојловић (1890–1949) је двадесетих година у Одељењу за музички фолклор Етнографског музеја организовао прикупљање нотних записа, али се, свестан важности нових документационих технологија, уз кустоса Боривоја Дробњаковића (1890–1961), етнолога, здушно залагао за набавку адекватних апарата. Жељена опрема коначно је стигла у Музеј августа 1930.⁴ Пробни снимци на 9 воштаних плоча плоча начињени су у Музеју, а певали су и свирали: Спира Тимотијевић, намесник из Дебра, Адам Милутиновић и Радомир Манасијевић Шамовац, народни свирачи из Драгобраће у Грузи, и сам Манојловић.⁵ Већ наредне године „Фонографски отсек“ је имао 117 снимљених плоча. Готово све су начињене у тадашњој Јужној Србији. Од укупног броја, Дробњаковић је snимио 50, а Манојловић – 67 плоча. Рад је напредовао и 1932: Манојловић је snимио још 63 плоче, и то у Дебру, Струги, Охриду, Битољу, Скопљу, па је на крају те године било 362 снимка на 180 плоча. Индикација да су покушаји да се плоче „прераде“ у Србији пропали, те да је Герхард Геземан (Gerhard Gesemann, 1888–1948) 28 плоча, као узорак, однео у Праг на галванизирање, указује на могуће узроке обустављања снимања на тој врсти носача звука. Ова драгоценa збирка, истина непотпуна (140 плоче, од чега је дигитализована 101), данас се чува у Музиколошком институту САНУ и чини најстарији део фонда његовог звучног архива.

Касних тридесетих година XX века у Србији и Македонији је драгоцене снимке традиционалне музике начинила америчка пијанисткиња Естер Џонсон Гарлингхаус (Esther Jonsson Garlinghouse, 1901–1982). Осим тога, 1940. у Њујорку је са етномузикологом Џорџом (Ђерџом) Херцогом (George Herzog, 1901–1983) начинила снимак певања уз гусле. Сви ови снимци чувају се у Архиву традиционалне музике Универзитета Индијана (Indiana University Achives of Traditional Music). Музиколог Сања Грујић-Влајнић је 2012. уступила Музиколошком институту копије ових снимака за потребе истраживања.

Драгослав Девић, „Предговор“, у: Д. Девић (прир.), *Етномузиколошки записи, Сабрана дела*, књ. 9, Музичко-издавачко предузеће „Нота“ – Завод за издавање уџбеника, Књажевац – Београд, 1996, XV.

⁴ Боривоје Дробњаковић, „Етнографски музеј у Београду“, *Гласник Етнографског музеја*, 1, 1926, 24.

⁵ Исти, „Етнографски музеј у Београду у 1930. години“, *Гласник Етнографског музеја*, 5, 1930, 169.

У складу са планом рада, недуго по оснивању Института, његови сарадници били су ангажовани на интердисциплинарном пројекту САН у циљу проучавања историје, културе и фолклора Боке Которске и у периоду од 1951. до 1953. обављено је систематско прикупљање теренске грађе. У тиму Института били су сарадници: Милица Илијин (1910-1991), стални сарадник, Миодраг Васиљевић (1903-1963), спољни сарадник, као и млади сарадници Стојан Лазаревић (1914-1989), Милош Велимировић (1922-2008) и Драгомир Пападополос (1923-1991).⁶ Од опреме за снимање звука, располагали су магнетофоном са жичаним калемовима. Овим апаратом снимана је традиционална народна музика тих година и у различитим крајевима Србије: у Књажевцу и околини, Крушевцу и околини, Нересници код Кучева, околини Београда, у златиборском крају и у Лесковцу, а остао је у употреби и наредне четири године. Нажалост, не постоје поуздани подаци колико је снимака сачињено на овај начин, а у фоноархиву Института данас се чува 34 калема.

Милица Илијин, фотографија са теренског истраживања крајем 50-их година XX века

⁶ Од сарадника Института, научне радове засноване на овим истраживањима објавили су само Милица Илијин („Народне игре у Боки Которској”, у: *Зборник извештаја о истраживањима Боке Которске, Стоменица САН III*, Одељење друштвених наука, Нова серија 5, Београд 1953, 247-256) и Стојан Лазаревић („Музички фолклор Боке Которске”, исти извор, 237-246)

РАЗДОБЉЕ МАГНЕТОФОНСКИХ ЗАПИСА И АУДИО КАСЕТА

Снимања магнетофоном са тракама започињу 1957. године сараднице Музиколошког института Милица Илијин, етнокорееолог, и Радмила Петровић, етномузиколог (1923–2003), а овај апарат користио је за своја теренска снимања и „стални спољни сарадник“ етномузиколог Миодраг Васиљевић. Институт је поседовао магнетофоне Награ (Nagra) и Ухер (Uher 4000 Reporter). Данас се у фонотеци налази готово 950 магнетофонских трака, од којих већина садржи теренске снимке. У збирци магнетофонских трака Института, према доступним подацима, најстарији снимак потиче из 1953. године, када је Радио Унеско забележио Међународни фестивал народних игара у Бијарицу (Француска), укључујући и музику српских игара, те је касније обезбеђена његова копија.

У циљу обogaђивања документационих фондова, сарадници су на терену снимали систематично, према критеријуму важности, често и без обзира на своја примарна истраживачка интересовања. Тако је Милица Илијин, упркос томе што се бавила првенствено проучавањем народних игара, снимала бројне примере вокалне и инструменталне традиционалне музике, који нису били функционално везани за игру. Нарочиту пажњу у свом сакупљачком раду посветила је традицијама мултиетничких сеоских и градских средина на Косову и Метохији, а уз звучне записе оставила је и богату писану теренску документацију. Радмила Петровић је читав радни век провела у Институту, те је сразмерно највише допринела фонду теренских снимака. На драгоценост звучне колекције коју је начинила, понајвише указује податак да та колекција сведочи о три деценије живота српске музичке традиције (од краја 50-их до средине 80-их година XX века), обележене наглим друштвеним и културним променама, због чега су посебно важна поновљена снимања на истим локацијама. Поред тога, значајно је да ова колекција садржи снимке из практично свих крајева Србије – од Косова и Метохије до Војводине, од Јадра и Ваљева до Лесковца, Сурдулице и Врања. Будући под утицајем америчке антрополошке школе, Радмила Петровић је била окренута истраживању традиционалне народне музике у ширем друштвено-културном контексту, по чему је препознатљива у фолклористичким истраживањима у Србији у другој половини XX века, па је на тај начин усмеравала и свој теренски рад. На њеним снимцима заступљени су готово сви вокални жанрови годишњег и животног циклуса, инструментална и вокалноинструментална музика. Снимала је на терену, у самом Институту, а документовала је и концертна извођења народне музике.

Радмила Петровић на Пастирском сабору у Драинцу 1963.

Поменуто је да је Миодраг Васиљевић као спољни сарадник учествовао у тимској експедицији у Боки Которској. Он је такође заслужан за звучне записе у фонду из Београда и околине Крушевца, као и за вредне колекције снимака које је начинио током својих самосталних истраживачких подухвата у Сиринићкој жупи (на Косову и Метохији), у више предеоних целина у западној Србији и у Топлици. Збирка Васиљевићевих снимака проширена је дигиталним копијама дела његове грађе, које је Институту априла 2009. године поклонила његова ћерка, проф. др Зорислава Васиљевић.

Седамдесетих година, теренским истраживањима у оквиру пројеката Института прикључила се етномузиколог Ана Матовић. У фонду снимака које је начинила по обиму се издвајају колекције из Пријепоља и околине, из сокобањског краја и са подручја Војводине. Припада јој заслуга и за збирку снимака годишњих Сабора народног стваралаштва Србије у Лесковцу и Тополи, на којима су се окупљали најистакнутији носиоци српске, али и других етничких музичких традиција које су присутне у Србији: влашке, мађарске, словачке, русинске, албанске и других.

Радмила Петровић са Аном Матовић на теренском истраживању

Кад је реч о колекцијама-поклонима Институту, велику документарну вредност, нарочито у светлости демографских промена које су се одиграле деведесетих година, има колекција звучних записа традиционалне народне музике из Далмације, Хрватска, коју је на магнетофонским тракама начинио Каменко Берић (1926–2005), диригент и музички педагог – професор на београдској Педагошкој академији. Реч је о колекцији која је настала октобра и новембра 1976. у насељима у околини Кистања, Лишана Островичких, Ружића, Ервеника, Бискупије и Бенковца.

Осим народне музике, у фоно-колекцији Музиколошког института САНУ налазе се и теренски снимци православног црквеног појања. Етномузиколог Лора Крејтон Болтон (Laura Crayton Boulton, 1899–1980) поклонила је својевремено Институту копију дела колекције снимака чији су оригинали данас у библиотеци Универзитета Харвард (Collection of Byzantine and Orthodox Musics, Archive of World Music, Eda Kuhn Loeb Music Library, Harvard College Library, Harvard University). У питању су магнетофонски снимци начињени 1961. у Македонији и Србији (тадашњој Југославији). Снимано је богослужбено појање у манастирима, црквама и концертно извођење српске духовне музике током 12. Међународног конгреса византолога у Охриду. Први истраживач из Србије који је обављао теренски рад у циљу снимања српског црквеног појања је Димитрије И. Стефановић (р. 1929). Заједно са Даницом Петровић (р. 1945) снимао је првенствено на богослужењима у манастирима и црквама у Србији, Хрватској, Босни и међу Србима у Мађарској током седамдесетих и осамдесетих година XX века. Ова снимања често су комбинована са радом у архивама у циљу истраживања српског појања. У збирци се налазе и звучни записи које је у више наврата Димитрије Стефановић начинио током својих посета манастиру Хиландару на Светој Гори.

У последњој деценији XX века теренска снимања фолклорне музике рађена су уз помоћ касетофона марке Сони (Sony TCM 12 и касније WMD-6С). Етномузиколог Јелена Јовановић (р. 1964) је на аудио-касетама снимала музички фолклор на терену централне Шумадије (између 1988. и 2012) и румунског дела Баната (између 1993. и 1997). На аудио касетама је забележено музицирање Црногораца из Војводине у оквиру теренских истраживања Данке Лајић Михајловић (р. 1967), док је Растко Јаковљевић (р. 1981) на касетама снимио грађу у Банату и у околини Чачка.

Веома вредан поклон фоноархиву Института представља колекција снимака лексикографа, сакупљача народних умотворина, књижевника и професора универзитета Момчила Златановића (р. 1934), начињених у региону Горње Пчиње и у долини Јужне Мораве.⁷ Истраживања су рађена током седамдесетих година, а снимци вокалне традиције начињени су касетофоном.

КА ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ ЗВУЧНИХ ЗАПИСА

У годинама с почетка XXI века није било могућности да се набави нова опрема за теренска аудио снимања, али је сарадња са Матицом српском из Новог Сада омогућила истраживачима Института коришћење снимача звука у дигиталном формату (Sony Hi-MD Walkman MZRH1). Тако се као последња генерација носача звука у фоноархиву налазе мини-дискови. Техничка опрема је 2003. и 2012. допуњавана видео-камерама (Digital Video Camera Recorder Sony Mini DVD CRTRV60E, потом Sony HDR-CX280E), па посебан фонд чине видео записи.

Из богате колекције снимака традиционалне народне музике Музиколошког института САНУ до сада су објављене три лонг плеј плоче и два компакт диска. Плоче је од својих теренских снимака приредила Радмила Петровић: 1. *Српска народна музика* (ППП РТБ 2510057 стерео, Београд 1981), са снимцима из различитих крајева Србије; 2. *Све девојке на седељку дошле* (Дискос ЛПД-001 стерео, Крушевац б. г.), садржи избор материјала прикупљеног током теренских истраживања у околини Крушевца (1979–1984), 3. *Добро дошли на Рудник*, певање и свирка чланова групе „Црнућанка“ из села Црнућа на Руднику (ППП РТБ ЛП 004, Београд 1990). Објављена су и два компакт диска са грађом из фоноархива: уз двојезичну монографију *'Еј, Рудниче, ти планино стара*, коју су приредиле Радмила Петровић и Јелена Јовановић, приложен је истоимени диск, док се на компакт диску *Левачка и свирачка традиција Горње Јасенице – Шта се чује кроз гору зелену*, такође са двојезичном пропратном књижицом и коментарима, налазе снимци Јелене Јовановић.⁹

tr. 8> Paus Sedamdesetih godina... UVUCI, a naredni, Pripada joj zasluga... nadovezati - oba pasusa su prica o Ani Matovic!

⁷ Текстови ових песама објављени су у зборнику овог аутора *Песме и басме јужне Србије*, Београд 1994.

⁸ Музиколошки институт САНУ, Културни центар Горњи Милановац, Вукова задужбина, Београд 2003.

⁹ Музиколошки институт САНУ, Београд 2007.

Континуирани раст фонда фоноархива Музиколошког института САНУ резултат је, пре свега, посвећеног рада његових сарадника, који су обogaћивање документационих база схватили као део своје професионалне мисије, док удео других учесника, који су сарађивали на теренским истраживањима Института, или су своје збирке поклањали фоноархиву, показује добре и плодноне професионалне везе и укупно поштовање према овој институцији. У новијој историји Института, теренски рад истраживача се реализовао првенствено захваљујући разумевању руководиоца пројеката Фонда за научно-истраживачки рад САНУ, али последњих година та подршка изостаје, па се, на извесан начин, после читавог века понавља ситуација у којој је својевремено радио Мокрањац. С друге стране, сам Институт теренски рад није у могућности да финансира због ограниченог прилива средстава од Министарства просвете, науке и технолошког развоја, као основног финансијера. Из тих разлога је прикупљање звучне грађе као један од основних задатака Музиколошког института, доведено у питање.

Милица Илијин са својим казивачима, емисија *Село моје*, телевизија Београд, 1970.

HISTORY OF COLLECTING TRADITIONAL MUSIC FIELDWORK RECORDINGS OF THE INSTITUTE OF MUSICOLOGY OF SASA

SUMMARY

The lack of technical equipment limited possibilities in fieldwork in early 20th century in Serbia. Although composer, conductor and melographer Stevan Stojanović Mokranjac was among the first to indicate in the 1906 to the significance of folk music recordings, until 1930s the phonograph was unreachable in Serbia. This device for mechanical sound recording and reproduction came to Belgrade's Ethnographic Museum in August 1930, thanks to melographer and composer Kosta P. Manojlović and ethnologist Borivoje Drobnjaković. Their collection of wax plates made in Southern Serbia (today FYR of Macedonia), and Kosovo and Metohija today are the oldest sources of the Institute of Musicology's phonoarchive.

In 1949, composer Petar Konjović as the Principal of the Institute, set one of the major tasks in the music folklore research – collecting of materials and organizing the fieldwork. Since then, the important work on a systematic collection began. In the period from 1951 to 1953, SAS organized the first interdisciplinary project, aiming to collect materials that document history, culture and folklore of Boka Kotorska (Montenegro). In this expedition were Milica Ilijin, Miodrag Vasiljević, Stojan Lazarević, Miloš Velimirović and Dragomir Papadopolos. Their equipment consisted of a wire recorder, the same device also used during the next four years in other locations in Serbia.

In 1957 reel tape recordings started. It was firstly used by ethnochoreologist Milica Ilijin and ethnomusicologist Radmila Petrović and Miodrag Vasiljević. The "reel recording era" lasted the next two decades, when ethnomusicologist Ana Matović collaborated in traditional folk music research organized by the Institute. The sound collection that conductor and music pedagogue Kamenko Berić recorded on reel tapes, during the 1976 in Dalmatia (Croatia), and gave as a gift to the Institute, have a specific documentary value. Nonetheless, the Institute of Musicology's phonoarchive collection consists of significant reel tape fieldwork recordings of Orthodox Church music, conducted by musicologist Dimitrije I. Stefanović. Together with musicologist Danica Petrović, during the 1970s and 1980s, Stefanović recorded services in monasteries and churches in Serbia, Croatia, Bosnia, as well as among Serbs in Hungary. In the last decade of the 20th century, ethnomusicologists Jelena Jovanović, Danka Lajić Mihajlović and Rastko Jakovljević recorded folk music with cassette recorders, and shortly after with mini-disc devices. Sound archive of the Institute has also video-camera recordings.

The collection of traditional music has materials from almost all parts of former Yugoslavia, although the largest part is from Serbia, covering all forms of musical practice: vocal, instrumental and vocal-instrumental, as well as diverse genres. Besides fieldwork, researchers also recorded music at concerts, and staged folklore events. Finally, preserved collection of the Institute of Musicology SASA includes sound editions (LPs, cassette tapes and CDs), fieldwork recordings of traditional and church music, music of 19th and 20th century Serbian composers, discussions of composers and music writers, as well as recordings of professional meetings and conferences.

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ГРАЂЕ ФОНОАРХИВА МУЗИКОЛОШКОГ ИНСТИТУТА САНУ

Значај аудио снимака за етномузикологију несумњиво је огроман, будући да је емпиријско-технолошки аспект ове дисциплине управо и био битан у постављању исте као науке – њена проверљивост заснива се на могућностима бележења дате музичке ситуације на терену, у реалном времену и каснијег репродуковања исте, одређеним техничким средством. Тога су били свесни и пионири дисциплине: осим што се за почетак етномузикологије узима цент-систем, изум Александра Џона Елиса (Alexander John Ellis), Јап Кунст (Jaap Kunst) је сматрао да етномузикологија никад не би постала наука да није измишљен грамофон.¹

Значај снимања и архивирања не смањује се ни у савременој етномузикологији, већ се ово стручно поље посматра кроз питања етике,² естетике³ досадашњих и будућих техничких решења,⁴ али и отварања архива ка јавности.⁵

Према укупном броју снимака које садржи, као и географској обухватности, жанровској разноврсности и дијахронијској димензији коју захвата, колекција снимака традиционалне народне музике и црквеног појања сабрана у Музиколошком институту САНУ, поред фоноархива Радио-телевизије Србије и оног који припада Факултету музичке уметности у Београду, једна је од најзначајнијих звучних збирки у земљи. Према начину настанка и функцији, то је научна, првенствено етномузиколошка збирка, али је континуиран развој, односно допуњавање фонда, чини истовремено драгоценим сведочанством општих промена у друштву и култури.

¹Jaap Kunst, *Ethnomusicology: A Study of Its Nature, Its Problems, Methods and Representative Personalities to which Is Added a Bibliography*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1959, 12.

²Нп: Mark Slobin, "Ethical Issues", *Ethnomusicology – An Introduction*, New York – London, W. W. Norton & Company, 1992, 329–330.

³Нп: Nielsen Kaargaard, "Music and Musicking in the Digital Age", *Danish Yearbook of Musicology* (37), 2009, 9–12 (http://www.dym.dk/dym_pdf_files/volume_37/volume_37_009_012.pdf, приступ: 18.11.2014).

⁴Нп: Dietrich Schüller, "Ethnomusicology and Audiovisual Documents: Challenges and Solutions at the Dawn of the Digital Age", рад у рукопису, изложен на скупу *Technical Challenges and Developments in 21st Century Folk Music Archiving*, Institute of Musicology Hungarian Academy of Sciences, Будимпешта (Мађарска), 19–21.06.2008. (http://www.zti.hu/archivum/konferencia_2008/schuller.pdf, приступ: 18.11.2014).

⁵Нп: Richter Pál, Pávai István и Mórocz András, "Folk Music Archives on the Way of Becoming Public", *Revista de Etnografie și Folclor – Journal of Ethnography and Folklore* (1–2), 2009, 49–52.

Збирка аудио носача Музиколошког института САНУ садржи: воштане плоче (140), жичане калемове (34), магнетофонске траке (950), грамофонске плоче (преко 2000), аудио касете (велики број поклоњених и колекција новијих истраживања), дигиталне аудио траке – DAT (67), аудио компакт дискови и снимци на дигиталним меморијским носачима. Према садашњим проценама, само на магнетофонским тракама има преко 2000 сати звучног материјала, чиме је овај фоноархив један од најзначајнијих и најбогатијих у Србији. У складу са потребама истраживања, свест о одговорности за очување постојећих снимака, као и могућностима нових технологија, постојала је код сарадника Института у пуној мери,⁶ али је рад на овом задатку у великој мери био ограничен финансијским могућностима.

Са пребацивањем најстаријих снимака на савремене носаче звука отпочело се од 2002. године. По савету стручњака, одлучено је да се садржај магнетофонских трака пресними на DAT. Тако је, на овај начин, део грађе сачуван у сарадњи са Зораном Јерковићем, доцентом на Катедри за снимање и дизајн звука на Факултету драмских уметности у Београду, а уз финансијску помоћ Министарства за културу. Нажалост, у след недостатка DAT уређаја за репродукцију материјала, убрзо је овај поступак обустављен, те су планирани алтернативни начини рада на дигитализацији.

У настојању да се стари носачи звука преведу у актуелне дигиталне формате, у оквиру институтског пројекта *Традиционално и ново у српској музици*, конвертовани су најстарији објављени звучни снимци традиционалног српског црквеног појања – *Расадник српског православног црквеног појања*, албум од шездесет четири грамофонске плоче (Edison Bell Penkala, Загреб, 1933).⁷ Љубазношћу Зорана Јерковића, који је урадио дигитализацију, ова вредна збирка је постала доступна истраживачима појачке традиције.

ПОЧЕТАК РАДА НА ПРОЈЕКТУ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ И КАТАЛОГИЗАЦИЈЕ

Крајем 2006. године, након дужег промишљања могућности и припреме за настанак допунског пројекта у Институту, направљен је помак у осмишљавању и системском покретању дигитализације. Група етномузиколога, музиколога и стручњака у домену технике, израдила је план рада на заштити и удоступљавању

⁶ Више у: Katarina Tomašević, „Značaj digitalizacije muzikalija i zvučnih zapisa u arhivu i fonoteci Muzikološkog instituta SANU”, *Pregled Nacionalnog centra za digitalizaciju* (2), 2003, 46–51 (<http://www.ncd.matf.bg.ac.rs/casopis/02/d007/download.pdf>, приступ: 18.11.2014).

⁷ Више у: Милица Андрејевић, „Звучни снимци српског православног црквеног појања”, *Свеске Матице српске: Грађа и прилози за културну и друштвену историју* (45), 2006, 75–87.

вредне звучне грађе похрањене у фоноархиву, чиме се Институт прикључио сродним институцијама у западној Европи, које су још раније започеле прилагођавање историјских снимака дигиталном добу. Пројекат је тада назван *Каталогизација и рестаурација фонографске колекције Музиколошког института САНУ*, а званично га је покренула Даница Петровић, тадашњи директор Института. Финансијску подршку пројекту давали су и тада, као и касније, Секретаријат за културу града Београда и Министарство културе Републике Србије. На дигитализацији је од почетка радио етномузиколог Растко Јаковљевић (најпре као спољни, а сада као стални сарадник Института и руководиоца актуелног пројекта), уз саветништво етномузиколога Јелене Јовановић и Данке Лајић Михајловић, по питању установљавања редостледа грађе која ће се дигитализовати прво, као и другим питањима струковне природе. После процене стања снимака и техничких могућности, предвиђено је да се дигитализација спроведе у следећим фазама:

1. Израда софтвера (начињеног како би се омогућила манипулација основним информацијама на снимку, као и пропратном документацијом).
2. Дигитализација магнетофонских трака, које су настале у другој половини XX века (ово је уједно била и највећа колекција у фоноархиву).
3. Рестаурација воштаних плоча и жичаних калемова, као најранијих звучних сведочанстава о традиционалној музици у Србији.

Ипак, за реализацију ове замисли било је потребно више од предвиђених година дана. Први корак рада на пројекту током 2006. и 2007. године, била је набавка адекватне компјутерске, у складу са финансијским могућностима. С обзиром на непостојање могућности прибављања новог магнетофонског уређаја,⁸ одлучено је да се за потребе дигитализације користе магнетофони старије генерације Uher SG 568 Royal, који су, захваљујући преданом раду техничке службе Радио Београда, односно посредовању и љубазношћу композитора Владимира Јовановића и Владимира Тошића, оспособљени за репродукцију. Уследило је прибављање одговарајућег вишеканалног аудио миксера (Yamaha MG 10/2), студијских монитора (Yamaha HS 50), интерне аудио звучне карте (M-Audio Audiophile 24/96),⁹ ручно израђених аудио конектора (DIN, RCA, BC итд), као и подесног рачунара. Поступак дигитализације био је од почетка усклађен са Бернском конвенцијом и пропозицијама Интернационалне асоцијације звучних и аудио-визуелних архива (IASA), по питању начина дигитализације, резолуције, архивирања итд., а узета су у обзир и искуства сродних институција из других земаља.

⁸ Разматране су опције набавке професионалног магнетофона марке Studer, али је због недостатка средстава ипак одлучено да се користе два магнетофона која су већ постојала у Институту.

⁹ За потребе пројекта, етномузиколози Музиколошког института САНУ су у сарадњи са стручњацима у Lyra Style Д.О.О. из Београда направили процену најсавременије и најоптималније опреме за рад на специфичним носачима звука.

Што се самих носача тиче, траке различитих произвођача су четвртинчне и двоканалне, пореклом од различитих произвођача. Током рада, испоставило се да су већина носача у добром стању, а сада се чувају у оригиналним кутијама, у собним условима и удаљене од намагнетисаних објеката.

У складу са старошћу, квалитетом снимака, али и важношћу за сам научно-истраживачки рад, одлучено је да се међу првим колекцијама дигитализују магнетофонски снимци са простора Косова и Метохије (начиниле су их Милица Илијин и Радмила Петровић), да би након тога уследио рад на записима из околине Београда, Пријепоља и Врања.

Етномузиколошки тим Музиколошког института са академиком Димитријем Стефановићем, САНУ, новембар 2014.

ДРУГА ЕТАПА РАЗВОЈА ПРОЈЕКТА: НАСТАВАК РАДА НА КОЛЕКЦИЈАМА МАГНЕТОФОНСКИХ ТРАКА

Од краја 2009. године, на пројекту су почеле да раде, као спољне сараднице, Марија Думњић (сада стално запослени етномузиколог у Институту) и Милица Милошевић (рођ. Обрадовић). У наставку рада потпуно је профилисан и убрзан процес дигитализације магнетофонских трака, а у највећој мери га је реализовала Марија Думњић. Од те године, паралелно са дигитализацијом, текао је процес примарне каталогизације звучних снимака, а од 2014. у каталогизацију материјала укључила се Ирина Цвијановић.

Прва фаза рада на дигитализацији, представљала је конверзију целокупног аналогног материјала у дигиталну форму, у готово необрађеном облику. Тежило се поновном бележењу снимка, без икакве веће интервенције или поправке, дакле, онако како је истраживач снимао у датим околностима. Наравно, ово оставља могућност за обраду материјала у другој фази, односно при уређивању за издавање и сличне потребе. Оваквим поступком не постиже се само чување одређеног музичког материјала, каквог га је начинио сниматељ траке, већ и чување сведочанства о некадашњим сакупљањима музике (чување чувања).¹¹

Снимци на магнетофонским тракама конзервирани су се на следећи начин: у програму Sound Forge (сада се користи 10.0), након тестирања брзине и јачине сигнала, аналогни сигнал се бележи у реалном времену у формату 44,100 Hz и резолуцији 32 Bit (данас 48 kHz и 24 Bit), као (псеудо)стерео, и чува се као дигитални у WAVE формату. Једине интервенције које се изводе јесу: маркирање промене стране, нормализација забележеног сигнала, прављење ефеката постепеног улаза и излаза на тишини, на крајевима.¹² Подаци се чувају у фолдерима који су сортирани у складу са каталогом, а уношени су детаљи о садржају, датуму и месту бележења, сниматељу и броју траке. Резервна копија свих снимака чува се на екстерним хард дисковима.

---

¹¹ Више у: Marija Dumnić, "Project 'Digitization and Catalogization of Phonoarchive of the Institute of Musicology SASA': Experiences and Perspectives", *Review of the National Center for Digitization* (17), 2010, 39-44 (<http://www.ncd.matf.bg.ac.rs/casopis/17/NCD17039.pdf>, приступ: 18.11.2014).

¹² Jelena Jovanović и Rastko Jakovljević, "Project of Digitalization in the Institute of Musicology Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade", рад у рукопису, изложен на скупу *Technical Challenges and Developments in 21st Century Folk Music Archiving*, Institute of Musicology Hungarian Academy of Sciences, Будимпешта (Мађарска), 19-21.06.2008, 5 (http://www.zti.hu/archivum/konferencia_2008/belgrade.pdf, приступ: 18.11.2014).

Начињени су различити снимци:

1. Теренски снимци потичу са готово свих простора бивше Југославије. Највише их је из Србије, а такође постоје и снимци настали ван поменутих граница, у извођењу Срба, али и других народа. Постоје звучни записи вокалне, инструменталне, вокално-инструменталне сеоске, градске и религијске фолклорне музичке праксе, као и православног и глагољашког црквеног појања. Осим тога, постоје и снимци разговора са информаторима на терену који садрже значајне податке о некадашњем животу народа и контексту у ком су се изводиле поменуте музичке творевине. С тим у вези, треба напоменути да у снимцима Милице Илијин и Радмиле Петровић тих информација нема (иако су иначе звучно врло квалитетни), али да су оне то надоместиле детаљним пратећим картонима.

2. Одабрани примери из музичких традиција Југославије који су коришћени у различитим презентацијама и у едукацији, при чему се запажа да је највише примера оставила Радмила Петровић.

3. Снимци фестивала фолклорне музике, као што су смотре и такмичења у Сокобањи, Ораховцу, Тополи, Лесковцу, Гучи, Кучеву, Сарајеву, Београду, али и Охриду, Бијарицу итд. Посебно је занимљиво што у неким случајевима постоје снимци исте манифестације из различитих година, те се може чути музика из различитих крајева у различитим временским периодима.

4. Говорни снимци, тј. звучни записи различитих конференција и сличних догађаја, при чему се посебно издвајају документарни снимци окупљања академика у организацији Драгутина Гостушког, под називом „Разговори о науци и уметности”, а потом и снимци сесија симпозијума „Социологија музике”, у организацији Интернационалног музиколошког друштва у ЈАЗУ.

5. Снимци музике српских композитора XIX и XX века, које је у својим предавањима користила Стана Ђурић Клајн.

6. Композиторске заоставштине академика, у којима се истичу радни снимци Љубице Марић.

Као што је већ напоменуто, теренски снимци су настали приликом систематских истраживања, рађених на одређеним локалитетима, у реалним ситуацијама и организованим интервјуима. Истраживано је у областима које имају различите музичке дијалекте: југоисточној, североисточној, централној, југозападној, северозападној Србији, Војводини, Косову и Метохији, земљама бивше Југославије, у православним манастирима на поменутих теренима, али и у Мађарској, а посебно је занимљиво што постоје снимци из Хиландара. Такође, постоји више трака које су донација Институту, на којима се налази фолклорна музика из различитих земаља: Јапана, Турске, Румуније, Русије, Сједињених америчких држава итд.

Уз део магнетофонских трака, налазе се картони са старим каталожним бројем траке, позицији снимка на траци изражене у броју обртаја, подацима о садржају, истраживачу, датуму и месту снимања, информатору и напоменама. Нажалост, уз велики број трака не постоје ови подаци, што отежава рад на даљој каталогизацији, те би свакако побољшати однос према сопственом забележеном материјалу у даљем раду.

Све магнетофонске траке су сортиране на наведени начин и пописане у каталогу. Дакле, први критеријум за њихово разврставање био је садржај, при чему се траке могу поделити на оне са забележеним теренским истраживањима и фолклорном музиком, оне са уметничком музиком, и оне са другим садржајем. Потом је прва и најбројнија група била подељена према географском и хронолошком критеријуму. У каталогу постоје следеће рубрике: локалитет или назив уметничког дела, датум снимања, истраживач/сниматељ, место где је трака и конвертовани снимак, и напомене. У последњој се бележе сви коментари, који се тичу квалитета и садржаја снимка. Прво су направљени посебни каталози према садржају недигитализованих трака, а затим су подаци о тракама пребацивани у посебан каталог дигитализованих трака, упоредо са конверзијом снимка, при чему се тежило да се одржи редослед који је важио у претходном каталогу. Траке су дигитализоване према приоритетима сарадника у Институту.

Нагласак у дигитализацији је свакако био на очувању садржаја, али може се рећи да је пажња била посвећена и чувању оригиналних носача. Проблеми са којима се тим, који је радио на дигитализацији, суочавао, тичу се углавном квалитета појединих трака: неколицина је размагнетисана, а често се дешава да траке пуцају, па да су морале да се репарирају.

Из садашње перспективе, план је да се након завршетка дигитализације магнетофонских трака приступи раду на грамофонским плочама и аудио касетама. Поред тога, наредна фаза била би обрада свог дигитализованог материјала и припрема за објављивање антологијских издања. Треба поменути чињеницу да важан проблем представља и начин коришћења овог архива, јер се Институт финансира на основу научних пројеката, што не оставља могућност ангажовања стручњака који би се старао само о архиву, како је то уобичајено у институцијама које имају велике колекције звучног материјала.

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НАЈСТАРИЈИХ КОЛЕКЦИЈА ЗВУЧНИХ ЗАПИСА

Иако најобимнија по свом садржају, колекција магнетофонских трака остала је некомплетна без дигитализованих снимака на најранијим носачима звука, од великог значаја за српску културу – колекцијама воштаних плоча и жичаних калемова.¹³ Током година, у више наврата је разматран и договоран рад на овим осетљивим медијима. Треба нагласити да у Музиколошком институту САНУ нажалост не постоје услови за дигитализацију оваквих носача, те да је таква ситуација представљала велику препреку за сараднике на овом пројекту.

Снимци који су од 1930. до 1932. године сакупили етнолог Боривоје Дробњаковић и композитор Коста Манојловић у тадашњој Јужној Србији (данас Македонији) и на Косову и Метохији, похрањени су на врло осетљивом медију, који је подложен пропадању. Проценом експерта Фохоархива Аустријске академије наука, инжењера Франца Лехлајтнера (Franz Lechleitner), 2008. године констатовано је да су од укупног броја деведесет две плоче у употребљивом стању. Као што је и планирано још на почетку успостављања пројекта, дигитализација воштаних плоча претстављале су приоритет. Ипак, њихова дигитализација и одговарајући услови рада омогућени су тек 2013. године Заслугама Ф. Лехлајтера, опрема која је обезбеђена пренета је из Беча и обухватала је адекватне уређаје, који су прилагођени раду са овим осетљивим медијима и била је састављена од посебног архивског грамофона, специјалних игала за репродукцију звука, Audio-Heritage-Phono-Preamplifier, дигиталног снимача звука, екстерног хард диска и других пропратних уређаја неопходних за овај захтеван процес.

¹³ Садржај неколицине жичаних калемова пребачен је раније на магнетофонске траке, тако да се раније посредно радило на њиховој дигитализацији.

Прегледајући плоче, Франц Лехлајтнер је установљавао њихову оригиналну брзину репродукције, и на основу механичке припреме успостављао индивидуалне параметре континураних сигнала, који су затим учитавани на дигиталну опрему. Упркос чињеници да је већина плоча била снимана на идентичним брзинама, услед техничких ограничења, неке од плоча су имале и промењиву брзину. Ове плоче биле су дигитализоване по сегментима, напослетку спајаним помоћу одговарајућег аудио софтвера. Из мера предострожности, поједине плоче су биле пребациване на душло споријој брзини, како би се обезбедило што бољи квалитет дигитализованог материјала. Такође из опреза, складиштење материјала вршило се вишеструко: дигиталне копије су истовремено прављене, како на дигиталном снимачу звука, тако и на локалном компјутеру, серверу Аустријске академије наука, а касније и екстерном хард диску. Постпродукцијски рад на материјалу подразумевао је обраду снимака, у складу са важећим међународним стандардима заштите нематеријалне културне баштине и чувања аутентичних и историјских звучних снимака. Ипак, остале плоче које захтевају рестаурацију и реконструкцију и даље не могу бити дигитализоване због постојања финансијских и рестаураторских проблема. Љубазношћу Ф. Лехлајтнера, у преговорима са челницима Фонограмархива и Аустријске академије наука, добијена је начелна сагласност за сарадњу на потуној рестаурацији и дигитализацији преосталих плоча из колекције.

Нажалост, због недостатка средстава, сарадници пројекта нису били у могућности да исте године у потпуности заокруже и други део збирке најстаријих снимака српске традиционалне музике, те да се омогући и комплетирање дигитализације записа на жичаним калемовима. Овај процес предвиђен је да се обави у сарадњи са експертима Мађарске академије наука, како је договорено током посете Растка Јаковљевића Будимпешти јуна 2012. године, материјали на калемовима пренети су ради анализе и процене стања. Током 2013. године, приступило се пребацавању тих записа, а за рад на њиховој дигитализацији и рестаурацији заслужан је најпре директор Музиколошког института Мађарске академије наука, др Пал Рихтер (Pál Richter).

Процес дигитализације вођен је од стране Атиле Бузаша (Attila Buzás), инжењера звука при Лабараторији за дигитализацију Музиколошког института у Будимпешти, а са појединостима овог рада упознао је сараднике Марију Думнић у Растка Јаковљевића, током њихових студијских посета Музиколошком институту у Будимпешти, током октобра и новембра 2014.

Том приликом, Марија Думнић је начинила и видео снимак као сведочанство о дигитализацији, репарацији и интервенцијама, које су вршене на носачима и снимцима.

У вези с будућношћу дигитализованих снимака, постоји идеја да се путем веб презентације, одређених апликација и програмских решења обезбеди могућност претраживања грађе и података по различитим параметрима, односно да се на тај начин звучни материјал којим Институт располаже, учини доступним пре свега научној, а потом и широј јавности.¹⁴ У складу са претходно реченим, чини се неопходним да се у рад Института укључи и особа која би се посебно бавила архивским радом.

На крају овог прегледа, треба истаћи и значај постојања активног фоноархива за етномузикологију. Најпре, архивирање је изазован и одговоран задатак, јер представља стручно селектовање, обраду и похрањивање звучних података, али и упознавање са старијим звучним материјалом, насталим у другачијим техничким условима. Уврежено је мишљење да архиви представљају затворене институције у којима се складишти научна грађа, зарад каснијих проучавања. Међутим, у XXI веку постоји тенденција да се та сведочанства ревитализују, тј. да се архиви отварају јавности и новим корисницима. Распрострањеношћу Интернета, архиви су добили шири потенцијални аудиторијум, већи изложбени простор, а корисници лакши приступ траженом материјалу (па и могућност преузимања истог), те тиме дигитализација представља један од важних задатака савремене науке.

Истиче се посебно интригантна позиција фоноархива у новоафирмисаној примењеној етномузикологији.¹⁵ Наиме, иако је један од оснивача ове дисциплине својевремено констатовао јаз између академске (самим тим и архивског рада) и практичне науке,¹⁶ данас је та опозиција превазиђена.

---

¹⁴ Због досадашњих резултата Музиколошки институт САНУ је 2010. године завредио међународну заинтересованост, те је постигнут дијалог о могућој сарадњи са програмом Европске уније *Europeana*.

¹⁵ Више о овој области у: Марија Думнић, *Примењена етномузикологија: Историјат, концепти, перспективе у Србији* (дипломски рад, у рукопису), Београд, Факултет музичке уметности, 2010.

¹⁶ Jeff Todd Titon, "Music, the Public Interest and the Practice of Ethnomusicology", *Ethnomusicology* (36/3), 1992, 315.

Осим тога, еминентни етномузиколог Бруно Нетл (Bruno Nettl) увидео је значај архива у примењеној етномузикологији, односно употребу етномузиколошких идеја и података у друштвеном ангажовању, наводећи да то може бити продукција инстрактивних материјала, подршка фестивалима, поновна изградња неких култура, а све уз помоћ звучних и визуелних записа пракси које се више не изводе.¹⁷ Временом се идеја применљивости фоноархива развила, јер је постало очигледно да глобална доступност локалних садржаја дигиталних фоноархива доприноси бољитку друштва и развоју културе.¹⁸

У складу са значајем фоноархива и својим циљевима, Музиколошки институт САНУ наставиће да прати савремене методе у дигитализацији и архивистици, као и да богати своју звучну збирку, а надамо се да ће у скоројој будућности бити у могућности да обрађује и видео материјале.

Атила Бузаш у току рада на дигитализацији жичаних калемова, Лабораторија за дигитализацију, Музиколошки институт МАН, Будимпешта, октобар 2014.

¹⁷ Bruno Nettl, *The Study of Ethnomusicology: Thirty-One Issues and Concepts*, University of Illinois Press, 2005, 163. Овакав вид примењене етномузикологије назива се ургентном етномузикологијом, јер је циљ научника који се тиме баве да што пре сачувају традиције које изумиру, а више о томе може се видети у: Marija Dumnić, "Urgent Ethnomusicology in Serbia: Phonographic archive of the Institute of Musicology of the Serbian Academy of Sciences and Arts", рад у рукопису, изложен на симпозијуму "3rd Symposium of the International Council for Traditional Music Study Group for Applied Ethnomusicology", ICTM – Cyprus Musicological Society, Никозија (Кипар), 18–22.04.2012.

¹⁸ Нпг: David Font, "Alan Lomax's iPOD?": *Smithsonian Global Sound and Applied Ethnomusicology on the Internet* (МА рад, у рукопису), College Park, University of Maryland, 2007. (<http://dnum.lib.umd.edu/bitstream/1903/6969/1/umi-umd-4474.pdf>, приступ: 18.11.2014).

Франц Лехлајтнер у току рада на процесу дигитализације воштаних плоча, Музиколошки институт САНУ, Београд, октобар 2013.

DIGITIZATION OF THE INSTITUTE OF MUSICOLOGY SASA PHONOARCHIVE RECORDS

SUMMARY

Field recordings of traditional and church music, included in the Institute of Musicology SASA phonoarchive, present one of the most important sound collections in Serbia. It consists of: wax plates (140), wire recordings (34), reel tapes (950), vinyl records (more than 2000), large number of cassette tapes, DAT (67), compact disks (300) as well as recordings on digital memory storage.

Although there were several early initiatives, in 2006 a group of ethnomusicologists, musicologists and technical experts established detailed working plan for digitalization of this significant collection. Guided by the idea of preserving sound material from the past, they created a strong link between the Institute in Belgrade and familiar institutions in Western Europe, which already processed historical recordings into the digital format. The project, initiated by Danica Petrović, the former Principal of the Institute, was titled "Catalogization and Restoration of the Institute of Musicology SASA Phonographical Collection". From the very beginning, ethnomusicologists Rastko Jakovljević, Jelena Jovanović and Danka Lajić Mihajlović were significant for further developments of the project.

According to initial plan, the process of digitalization was organized in three phases: 1. Creating compatible software 2. Digitalization of reel tapes recorded during the second half of 20th century, and 3. Restoration of wax plates and wire recording, as earliest sound carriers of traditional music in Serbia. In the process of digitalization, researchers used "old generation" reel recorders, combining them with most recent technical equipment of that time. The digitalization process followed guidances of the Berne Convention and standards of the IASA. From the end of 2009, the project of digitalization was enriched by new associates – Marija Dumnić, who digitized larger number of reel tapes, and Milica Milošević (née Obradović), while later Irina Cvijanović worked on catalogization and archiving of wax and wire collections.

However, the digitization of wax plate recordings from the 1930s were probably the biggest challenge for the project operation. Although their conversion into digital medium was planned from the start of the project, the digitization itself completed in greatest part only recently. Thanks to the efforts of Franz Lechleitner, a consultant and sound engineer at Phonogrammarchiv AAS in Vienna, a personal equipment was brought to Belgrade, where the entire process of wax plate digitization was completed during October 2013. However, a small number (43) of damaged wax plates still have not been digitized, since they require significant restoration, while a number of plates are still missing. In the following year, with the help of Dr. Pál Richter as the Principal, and sound engineer Attila Buzás, the entire collection of wire recordings were digitized successfully at the Laboratory of the Institute of Musicology of the HAS in Budapest. This meant that the Institute of Musicology SASA, after many years, completed main collections of sound recordings in digital format, so they can be further used for research and dissemination.

САДРЖАЈ КОМПАКТ ДИСКА/COMPACT DISC CONTENT

1. *Куж споминје славе Боже*, славска песма, изводи Ђока Јанковић, снимео Коста Манојловић, Приштина, 29. август 1931. воштана плоча (vp85).

Kuj spominje slave Bozje, wedding song, performed by Đoka Janković, recorded by Kosta Manojlović, Priština, August 29th, 1931, wax plate (vp85).

01.07

2. *Рано рани Ђурђевица Јела*, љубавна песма, изводе Даринка Пламенц и Елена Полцер (рођене Милиновић), снимили Драгомир Пападополос и Милица Илијин, Пераст (Бока Которска, Црна Гора), 16. јул 1952, жичани калем (zk6).

Rano rani Đurđevica Jela, love song, performed by Darinka Plamenc and Elena Polcer (née Milinović), recorded by Dragomir Papadopolos and Milica Ilijin, Perast (Boka Kotor-ska, Montenegro), July 16th 1952, wire recording (zk6).

00.42

3. *Свадбено натпевавање*, свадбена песма, изводи се на глас, изводе женска група: Славка Ристановић и Радмила Ристановић, и мушка група: Вићентије Мићић и Милорад Ристановић, снимила Радмила Петровић, Рожанство (ужички крај), 11. мај 1961, магнетофонска трака (tr207).

Svadbena natpevanje, wedding song, performed in old style na glas, performed by female group: Slavka Ristanović and Radmila Ristanović, and male group: Vićentije Mičić and Milorad Ristanović, recorded by Radmila Petrović, Rožanstvo (Užice), May 11th 1961, reel tape (tr207).

01.33

4. *Чобанска свирка*, изводи Никола Клисурски Милин на двојницама, снимео Каменко Берић, село Баљци (Општина Дрниш, Далмација), 17. август 1977, магнетофонска трака (tr30).

Čobanska svirka, shepherds tune, performed by Nikola Klisurić Milin on dvojnice, recorded by Kamenko Berić, Baljci (Municipality of Drniš, Dalmatia, Croatia), August 17th 1977, reel tape (tr30).

03.23

5. *Навалите, жетеоци*, жетварска песма,¹ изводи и снимила Љубица Марић, снимак настао између 1968. и 1975, магнетофонска трака (tr729), а објављен је на компакт диску *Музика звука за магнетофонску траку: фрагменти*, уредник др Даница Петровић, приредила др Мелита Милин, Београд: Музиколошки институт САНУ, 2011.

Navalite, žeteoci, harvest song,¹ performed and recorded by Ljubica Marić, recordings made in period between 1968 and 1975, reel tape (tr729), published on CD *Music of Sounds for Tape: Fragments*, Danica Petrović, PhD, editor, selected by Melita Milin, PhD, Belgrade: Institute of Musicology SASA, 2011.
00.54

6. *Вечерње уочи Светог Димитрија*, српско црквено појање, монахиње манастира Сретење, води сестра Февронија, снимео Димитрије Стефановић, манастир Сретење (околина Чачка), 7. новембар 1974, магнетофонска трака (tr515).

Vespers before St. Dimitry, Serbian church singing, nuns of the monastery Sretenje, led by sister Fevronija, recorded by Dimitrije Stefanović, Sretenje monastery (Čačak area), November 7th 1974, reel tape (tr515).
02.10

7. Петар Коњовић, Одломак из опере *Коштана*, без података, магнетофонска трака (tr676).

Petar Konjović, Fragment from the opera *Koštana*, no details, reel tape (tr676).
05.07

8. Трибина *Разговори о науци и уметности*, циклус *Ништа као конститутивни елемент реалног света*, говори Ранко Бугарски: *Нула и ништа у говору и језику*, предавање бр. 63, водио Драгутин Гостушки, снимила Ана Матовић, Музиколошки институт САНУ, Београд, 9. децембра 1975, магнетофонска трака (tr101).

---

¹ Нумера је интерпретирана по запису који се налази у збирци Владимира Ђорђевића *Српске народне мелодије (предратна Србија)*, Издавачка кућа Геце Кона, Београд, 1931, стр. 48/The song is performed according to transcription from the collection of Vladimir Đorđević *Srpske narodne melodije (predratna Srbija)*, Izdavačka kuća Gece Kona, Belgrade, 1931, p. 48.

Forum *Conversations on Science and Arts* (Razgovori o nauci i umetnosti), series *Nothingness as a Constitutive Element of the Reality* (*Ništa kao konstitutivni element realnog sveta*), lecture by Ranko Bugarski: *Null and Nothingness in Speech and Language* (*Nula i ništa u govoru i jeziku*), lecture 63, moderated by Dragutin Gostuški, recorded by Ana Matović, Institute of Musicology SASA, Belgrade, December 9th, reel tape (tr101).
04.55

9. *Долети бео венац из равног поља и сватовац*, свадбена песма, изводи се кад се „убрађива млада“, изводе: Милица Радић, снимила Јелена Јовановић, Велики Семпетар (Горњи Банат, Румунија), 1997, аудио касета (ak24).

Doleti beo venac iz ravnog polja and svatovac, wedding song, performed when the bride are being prepared for the wedding, performed by Milica Radić, recorded by Jelena Jovanović, Sânpetru Mare (Upper Banat, Romania), 1997, audio cassette (ak24).
01.15

10. *Женидба Милића барјактара*, епска песма уз пратњу гусала, изводи Војин Радојичић, снимила Данка Лајић Михајловић, Нови Сад, 19. новембар 2007, минидиск (md17).

Ženidba Milića barjaktara, epic song accompanied by the gusle, performed by Vojin Radojičić, recorded by Danka Lajić Mihajlović, Novi Sad, November 19th 2007, mini disc (md17).
01.35

TT=22:40

Захваљујемо се Министарству културе и информисања Републике Србије и Секретаријату за културу града Београда, који су у периоду од 2006. до 2014. подржавали овај пројекат.

Нарочиту захвалност упућујемо Невенки Михајловић и Данијели Милинковић на свесрдној помоћи око реализације пројекта 2014. године. Захвалност дугујемо и онима који су на било који начин укључени у припрему и реализацију ове идеје, а најпре сарадницима на пројекту. На крају, највећу захвалност дугујемо даровитим казивачима са терена, као и вредним сакупљачима овог музичког блага, што су нам омогућили да чувамо сећање на нашу музичку баштину и да је пренесемо надаље генерацијама.

We own gratitude to the Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia and the Secretariat of Culture of Belgrade, which in the period from 2006 to 2014 supported this project. Special thanks goes to Nevenka Mihajlovic and Danijela Milinković, for their support for the project in 2014. Appreciation goes also to those who were in any way involved in the preparation and implementation of this idea, and at first to the project associates. Finally, the greatest gratitude goes to gifted informants, as well as valuable collectors of musical treasure, which have enabled us to keep the memory of our musical heritage, so we can transmit it further to the following generations.

ПРОЈЕКТНИ ТИМ:

РУКОВОДИОЦИ

др Растко Јаковљевић,
етномузиколог, научни сарадник Музиколошког института САНУ,
руководилац пројекта од 2013. год.
др Даница Петровић,
музиколог, научни саветник Музиколошког института САНУ,
руководилац и иницијатор пројекта од 2006-2012. год.

САВЕТНИЦИ

др Јелена Јовановић,
етномузиколог, научни сарадник Музиколошког института САНУ
др Данка Лајић-Михајловић,
етномузиколог, научни сарадник Музиколошког института САНУ

САРАДНИЦИ

Марија Думнић,
етномузиколог, истраживач-сарадник Музиколошког института САНУ
Милица Милошевић (дев. Обрадовић),
етномузиколог, спољни сарадник на пројекту 2010. године
Ирина Цвијановић, етномузиколог, докторанд Универзитета Јохан Гутенберг,
Мајнц, Немачка

СТРУЧНИ КОНСУЛТАНТИ

Франц Лехлајтнер, дипл. инж. стручни консултант
Фоноархива Аустријске академије наука, Беч, Аустрија
Пал Рихтер, музиколог, директор
Музиколошког института Мађарске академије наука, Будимпешта, Мађарска
Атила Бузаш, дипл. инж. при Лабораторији за дигитализацију
Музиколошког института Мађарске академије наука, Будимпешта, Мађарска

АДМИНИСТРАТОР ПРОЈЕКТА

Марија Хаук, МА, пословни секретар Музиколошког института САНУ

PROJECT TEAM:

PROJECT MANAGERS

Rastko Jakovljević, PhD,
ethnomusicologist,

Research Fellow at the Institute of Musicology SASA, Project Manager from 2013.

Danica Petrović, PhD,
musicologist,

Research Adviser at Institute of Musicology SASA, Project Manager and project's initiator
from 2006 till 2012.

PROJECT CONSULTANTS

Jelena Jovanović, PhD,
ethnomusicologist, Research Fellow at the Institute of Musicology SASA

Danka Lajić-Mihajlović, PhD,
ethnomusicologist, Research Fellow at the Institute of Musicology SASA

PROJECT ASSOCIATES

Marija Dumnić, MA,
ethnomusicologist, Research Assistant at the Institute of Musicology SASA

Milica Milošević (née Obradović),
ethnomusicologist, External Associate in 2010

Irina Cvijanović,
ethnomusicologist, doctoral
candidate at Johannes Gutenberg University, Mainz, Germany

PROFESSIONAL CONSULTANTS

Franz Lechleitner, dipl. ing.
Consultant at Phonogrammarchiv of the Austrian Academy of Sciences, Vienna, Austria

Pál Richter, musicologist,
Head of the Institute of Musicology of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, Hungary

Attila Buzás, dipl. ing.
at Laboratory for Digitization of the Institute of Musicology – Hungarian Academy of
Sciences, Budapest, Hungary

PROJECT ADMINISTRATOR

Marija Hauk, MA, Administrative Secretary at the Institute of Musicology SASA

ФОНОАРХИВ МУЗИКОЛОШКОГ ИНСТИТУТА САНУ: ИСТОРИЈСКИ ЗВУЧНИ ЗАПИСИ У ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ

Издавач:
Музиколошки институт САНУ

За издавача:
др Мелита Милин

Уредник:
др Растко Јаковљевић

Уредник компакт диска:
Ирина Цвијановић

Дизајн и припрема за штампу:
Маја Стајић

Штампа:
BookPrint, Панчево

Тираж: 100
ISBN: 978-86-80639-18-5

Београд
©2014. Музиколошки институт САНУ

THE PHONOARCHIVE OF THE INSTITUTE OF MUSICOLOGY SASA: HISTORICAL SOUND RECORDS IN DIGITAL ERA

Publisher:
Institute of Musicology SASA

For Publisher:
Melita Milin, PhD

Editor:
Rastko Jakovljević, PhD

Editor of the Compact Disc:
Irina Cvijanović

Design and Print Prep:
Maja Stajić

Print:
BookPrint, Pančevo

Number of Copies: 100
ISBN:978-86-80639-18-5

Belgrade
©2014 Institute of Musicology SASA

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

001.32:78(497.11)
781.97(497.11)

ФОНОАРХИВ Музиколошког института САНУ : историјски звучни записи у дигиталној ери / [уредник Растко Јаковљевић] = The Phonoarchive of the Institute of Musicology SASA : historical sound records in digital era / [editor Rastko Jakovljević]. - Београд : Музиколошки институт САНУ, 2014 (Панчево : BookPrint). - 34 стр. : илустр. ; 13 x 13 cm + 1 електронски оптички диск (CD-ROM)

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст.

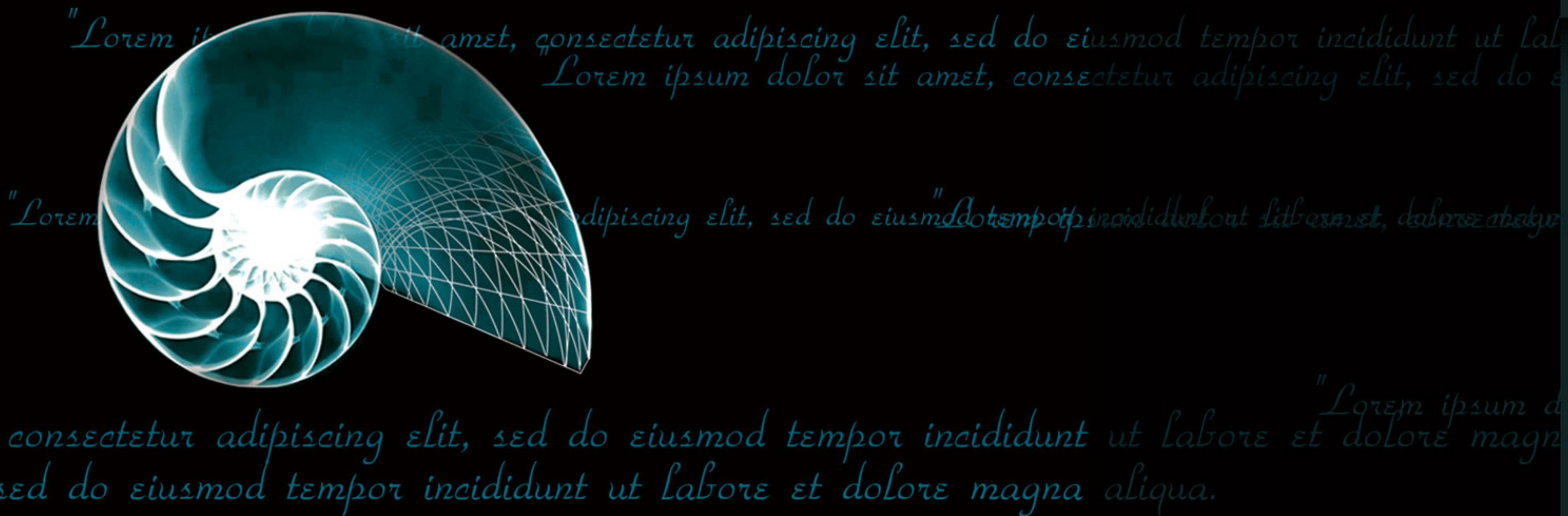
ISBN 978-86-80639-18-5

1. Уп. ств. насл.

а) Српска академија наука и уметности (Београд).

Музиколошки институт - Збирка звучних записа

COBISS.SR-ID 211358220

Пројекат је подржан од стране Министарства културе и информисања Републике Србије
и Секретаријата за културу града Београда

Република Србија
Министарство културе и информисања

Београд
www.beograd.rs

CIP - каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

www.music.sanu.ac.rs

©2014

ISBN 978-86-80639-18-5

9 788680 639185